

Artur Bagdasarov
RU-10100 Moskva
a_bagdasarov@mail.ru

SUBJEKT I OBJEKT JEZIČNE POLITIKE U HRVATSKOJ

U članku se raščlanjuju pojedini subjekti i objekti jezične politike u Republici Hrvatskoj. Kratko je opisana djelatnost hrvatskih vijeća i odbora za hrvatski standardni (književni) jezik, prikazan je složen i katkad proturječan proces standardizacije i kodifikacije pojedinih jezičnih jedinica u normativnim priručnicima. Posebna se pozornost u radu obratila na stvaranje i sažetu povijest hrvatskih jezičnih zakona, navedena je opća značajka jezične politike te izražena potreba za razradbom teorije i metodologije standardnoga (književnoga) hrvatskoga jezika i dijalekata na svim razinama jezičnoga ustroja.

Uvod

Nacionalna politika djelatnost je državne vlasti, stranke ili društvene skupine o regulaciji ekonomskih, pravnih, ideoloških, kulturnih i jezičnih odnosa između nacija, nacionalnih manjina ili etničkih skupina. Nacionalna politika povezana je s jezičnom politikom jer je jezik jedno od važnih sredstava (nacionalnoga) poistovjećivanja, kako osobnoga (individualnoga), tako i zajedničkoga (kolektivnoga), uključujući etničko (narodnosno) i nacionalno-državno. Sa svoje strane, jezična je politika ciljana djelatnost tijela državne vlasti, političkih i znanstvenih institucija ili inih subjekata društvenih odnosa, koja je usmjerena na regulaciju, rad, razvoj i uzajamno djelovanje jezika u društvu.

Svaka država provodi jezičnu politiku i jezično planiranje. Jezičnu politiku čine sve vrste svjesne djelatnosti koje su usmjerene na uređivanje jezičnih pitanja. Jezična politika dio je opće politike u koju su uključeni različiti društveni subjekti. Provodi se u jednojezičnom i višejezičnom druš-

tvu. U jednojezičnoj državi ona je sastavnica opće politike u području obrazovanja i kulture. Jezična politika višejezične države određena je međunacionalnim odnosima i nacionalnom politikom. Država usvaja osnovna načela politike u odnosu na jezike koji postoje na njezinu području i ostvaruje ju u obliku jezičnoga planiranja (Slovar' 2006:265; Mečkovska-ja 2001:199–208). Jezično planiranje vrsta je ljudske djelatnosti usmjerena na rješavanje jezičnih problema. Cilj jezičnoga planiranja može biti kako u promjeni funkcionalnoga odnosa jezika ili podsustava jezika u jezičnoj zajednici, tako i rješenje pitanja o pravilnosti – kodifikacije tih ili inih jezičnih realija.

Postoji unutarnja i vanjska jezična politika. Unutarnja jezična politika obično je usmjerena na planiranje jezika u području statusa, korpusa, poučavanja jezika i podupiranja višejezične situacije, a vanjska na širenje jezika izvan države i popularizaciju vrijednosti i kulture države na međunarodnoj razini s iskorištavanjem jezičnih resursa radi povećanja privlačnosti zemlje i učinkovitijega ostvaraja zadaća vanjske politike. Svaki od navedenih dijelova ima ili mora imati svoj cilj, subjekt, objekt i instrument ostvaraja.

Jezična politika zahtijeva posebnu elastičnost i uzimanje u obzir mnoštva različitih čimbenika, poglavito u polietničkim zemljama, gdje je odnos među jezicima tijesno povezan s mehanizmima političkoga upravljanja, nacionalnoga sporazuma i socijalne uravnoteženosti. Taj se proces u posljednje vrijeme aktualizira još i ulaskom izbjeglih osoba i migranata većinom iz azijskih i afričkih država u Europsku uniju, a posljedično i u Hrvatsku. Migracija u bilo kojoj državi zahtijeva socijalnu, kulturnu i jezičnu prilagodbu izbjeglih osoba i migranata. Osim njihova smještaja, organizacije prehrane i zapošljavanja potrebno je za njih organizirati i tečajeve hrvatskoga standardnoga (književnoga) jezika. Hrvatski jezik u današnjoj jezičnoj situaciji s migracijom jedno je od etnolingvokulturnih sredstava uklapanja stranaca u hrvatsko društvo. Primjerice, u Hrvatskoj je organiziran Centar za integraciju "SOL" Isusovačke službe za izbjeglice, gdje strancima pružaju potporu s naglaskom na učenje hrvatskoga jezika. Tečaj je sveobuhvatan i osim učenja hrvatskoga istodobno se uči hrvatska etnokultura, zemljopis i sl.

Ovisno o rješavanju državnopolitičkih i etnolingvokulturnih problema, nacionalna (etnojezična) politika može imati pravedne ili pak diskriminacijske značajke. Jedna od diskriminacijskih značajki nacionalne (etnojezične) politike u višeetničkoj (polietničkoj) državi jest etnojezični unitarizam. Unitarizam je (od lat. *unitas* – 'jedinstvo') načelo državnoga ustroja koje počiva na unitarnim osnovama, a također i u težnji centralizacije u po-

dručju politike, gospodarstva i kulture. Unitarizam je u sociolingvistici vrsta jezične politike koja je usmjerena na ostvarivanje načela »jedna država – jedan etnos – jedinstveni etnojezik«. Državopolitičko i etnolingvokulturno trojedinstvo ima svoje korijene u Europi 19. st., u svegermanskome (pangermanskom), a poslije i sveslavenskom (panslavenskom) pokretu. Sveslavenski pokret u Hrvatskoj se, primjerice, izrazio u obliku ilirskoga pokreta, pretvoren je u Strossmayerovo jugoslavenstvo i potom u posebno integralno jugoslavenstvo prve Jugoslavije, a zatim u pokušaje ostvarivanja jugoslavenstva u nacionalnoj (etnojezičnoj) politici druge Jugoslavije na čelu s većinskim narodom. Unitarizam zanemaruje etnolingvokulturne razlike i rješavanje nacionalnih problema vidi u sveopćem uzajamnom izjednačivanju (asimilaciji) – u brisanju etničkih, kulturnih, psiholoških, tradicijskih, državnoorganizacijskih, jezičnih i drugih razlika među narodima (Mečkovskaja 2001:209). Uzgred budi rečeno da unitarni ustroj države ne zahtijeva nužno jaku upravnu (administrativnu) centralizaciju. Primjerice, SFRJ i SSSR formalno su se smatrali federativnim državama, a zapravo su im bili svojstveni unitarizam, centralizacija i reglamentacija. U bivšim socijalističkim ili komunistički usmjerenim zemljama unitarizam je bio još ideološki potkrijepljen marksističkim ili marksističko-lenjinističkim naukom, idejama budućega spajanja različitih etnolingvokultura. U glavnim crtama, za jugoslavensku jezičnu politiku svojstven je centralizam, purizam i unutarnji ekspanzionizam. Centralizam se izražavao u težnji da se u sklopu federativne države formira jedan “srpskohrvatski” jezik. Purizam se izražavao u težnji da se stvori i unificira jedan idealno pravilan oblik književnoštokavski govor kao osnova za standardni književni jezik, mimo ponajprije čakavskoga i kajkavskoga narječja i drugih osobujnosti hrvatskoga jezika, i da ga se nametne različitim etnolingvokulturnim zajednicama u Jugoslaviji. Ekspanzionizam se izražavao u težnji da se normira, a na kraju ozakoni (kodificira) jedan zajednički “srpskohrvatski” jezik (*lingua communis*) i da mu se pridra sveopća narav, šireći ga u obliku “državnoga jezika” ponajprije na područje jezika Hrvata, Bošnjaka, Crnogoraca i Srba, a također djelomice Makedonaca i Slovenaca (Bagdasarov 2018:25–27; Bagdasarov 2023b:9–10).

U posljednje vrijeme, premda marginalno, poduzimaju se određeni koraci povratka na staro, na jezičnu politiku druge Jugoslavije. Primjerice, u Sarajevu je 30. ožujka 2017. godine objavljena Deklaracija o zajedničkom jeziku u sklopu projekta *Jezici i nacionalizmi*. Deklaraciju je sročio i potpisao određeni broj intelektualaca iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske i Srbije. Jezičnopolitički prosvjedni tekst Deklaracije stavljen je na uvid javnosti na mrežnoj stranici na kojoj ju svaka osoba može potpisati.

ti, ako je suglasna s tekstom. Ali, na istoj mrežnoj stranici nije predviđeno skupljanje potpisa osoba koje se ne slažu s tekstom Deklaracije (v. Deklaracija o zajedničkom jeziku 2017). Riječ je o nedemokratskom i angažiranom pristupu, jer su skupljani samo potpisi pristaša, dok mogućnost izražavanja drugoga mnijenja na mrežnoj stranici te Deklaracije ne postoji. Deklaracija utvrđuje u općim crtama da narodi u Srbiji, BiH, Hrvatskoj i Crnoj Gori govore jednim zajedničkim policentričnim jezikom uz postojanje inačica te se poziva na ukidanje svih oblika jezične segregacije i jezične diskriminacije u obrazovnim i javnim ustanovama; zaustavljanje represivnih, nepotrebnih i za govornike štetnih praksa razdvajanja jezika. U Deklaraciji se jezik ne imenuje, već se samo tvrdi da je zajednički, tj. bezimni koji ponovno mora biti vjerojatno prihvaćen za četiri “štokavske” države. S jedne strane autori te deklaracije naglašavaju potrebu da se zaustavi »nasilno razdvajanje četiri standardne varijante zajedničkoga jezika, nepotrebno prevođenje u administrativnoj upotrebi ili medijima, izmišljanje razlika gdje one ne postoje...«, a s druge pak strane navode da »svaka država, nacija, etno-nacionalna ili regionalna zajednica može slobodno i samostalno kodificirati svoju varijantu zajedničkog jezika«. Treba li onda poništiti sve sadanje normativne priručnike i stvoriti nove ako oni razdvajaju »zajednički jezik u njihovim varijantama«? Treba li onda mjerodavnim subjektima jezične politike uputiti okružnicu sa zahtjevom da počnu raditi prema vlastitim jezicima suglasno tekstu Deklaracije? To je utopija i ništa više. Zaista, jezik u suvremenom svijetu nije uvijek obvezatno obilježje naroda, ali u samosvijesti mnogih ljudi jedan narod jest onaj koji govori jednim jezikom, a jezik je sustav na kojem se narod sporazumijeva. Jezik, prema etnosvijesti mnogih, ujedinjuje narod i razlikuje ga od drugih naroda. Osim toga, svaki narod ima neotuđivo pravo nazivati svoj jezik prema vlastitom nahođenju, a ne prema skupini aktivista iz različitih zemalja. Narod ima ili mora imati svoj sustav vrijednosti i pravo taj sustav vrijednosti čuvati i razvijati na svoj način u vlastitoj državi na osnovi demokratskih postupaka, uglavljenih vlastitim ustavom i jezičnim zakonom. Stalno se tvrdi da je glavni kriterij zajedničkoga jezika – uzajamna razumljivost Bošnjaka, Crnogoraca, Hrvata i Srba. Treba reći da je taj kriterij često nepouzdan. Razumljivost i nerazumljivost – to nisu apsolutni nego relativni pojmovi. Jezičnopolitička dogovorna lingvistika iz razdoblja Novosadskoga sporazuma 1954. godine poništena je Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskoga književnoga jezika iz 1967. godine. Hrvati imaju jedan jezik i to hrvatski, drugoga ili drukčijega nemaju – sviđalo se to nekome ili ne sviđalo. Pokušaj povratka *etnokonsolidirajućoj* fikciji *srpskohrvatskoga/hrvatsko-*

srpskoga jezika prve i djelomice druge Jugoslavije, koja je uvelike simbolična, nije dao očekujućega rezultata. Jezična politika dio je sociolingvistike (makrosociolingvistike), izlaz te znanstvene discipline u govornu praksu.

1. Subjekti i objekti jezične politike

Svaka jezična politika obično ima svoj subjekt i objekt. Subjekti jezične politike jesu državna tijela, društvene institucije, organizacije, osobe, koje formiraju, iniciraju i provode jezičnu politiku. Objekti jezične politike jesu jezične zajednice, jezik ili jezici, jezične situacije i jezične pojave, jezični procesi s kojima uzajamno djeluju ili na koje utječu pojedini subjekti jezične politike. Objekti jezične politike u jednojezičnom društvu mogu biti jezične norme u pismu, gramatici, leksiku, stilistici, izgovoru. Normiranje je usmjereno ponajviše na pisani, a ne na govorni jezik. U hrvatskim uvjetima osnovni objekti svjesnoga utjecaja društva na standardni (književni) jezik jesu: 1) pravopis, 2) nazivlje (terminologija), 3) normativno-stilski jezični sustav. Kao glavni subjekti jezične politike u Hrvatskoj nastupaju ili mogu nastupati: 1) ministarstva i agencije (npr. Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Ministarstvo kulture, Agencija za odgoj i obrazovanje); 2) znanstveno-istraživačke ustanove (npr. Institut za hrvatski jezik, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Razred za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti); 3) savjetodavna i znanstveno-nastavna tijela (npr. Odbor za normu hrvatskoga standardnoga jezika Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Vijeće za hrvatski jezik, Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena, Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu); 4) društvene kulturno-prosvjetne organizacije (npr. Matica hrvatska, Hrvatsko filološko društvo, Društvo profesora hrvatskoga jezika); 5) poznati, ugledni jezikoslovci i kulturni djelatnici, 6) čelnici medija (npr. urednici tiskanih, radijskih i televizijskih medija te nakladnih kuća). Kao jedan od subjekata jezične politike istupa također Europska unija, koja financira pojedine jezikoslovne projekte u Hrvatskoj. Među subjektima jezične politike nema potpunoga jedinstva u pojedinim pitanjima strategije razvitka hrvatskoga standardnoga (književnoga) jezika i kodificiranja njegovih pojedinih počela (elemenata) u procesu normiranja. Naravno da svi subjekti jezične politike u njoj ne sudjeluju jednako aktivno. Necentralizirana jezična politika provodila se je u uvjetima nepostojanja jezičnoga zakona i znanstvene razradbe teorije i metodologije standardnoga (književnoga) hrvatskoga jezika (Bagdasarov 2022:3). Prema mnijenju Marija Grčevića, u Hrvatskoj se prije usvajanja Zakona o hrvatskom jeziku na državnoj razini nije provodilo proaktivno jezično plani-

ranje i nedostajalo je službeno tijelo koje bi na zakonit način bilo zaduženo za praćenje i usmjeravanje hrvatske jezične politike (Grčević 2022:38, 40).

2. Važni subjekti hrvatske jezične politike

Važnu ulogu u jezičnoj politici i jezičnom planiranju imaju različita vijeća, odbori i povjerenstva za jezik. U Hrvatskoj postoji nekoliko vijeća i odbor za hrvatski standardni (književni) jezik. Djelatnost je većine vijeća i odbora usmjerena na govornike hrvatskoga standardnoga (književnoga) jezika u matičnoj državi, a jedno je vijeće usmjereno na one izvan matične domovine, na hrvatsko iseljništvo u inozemstvu. Primjerice, Vlada Republike Hrvatske na sjednici održanoj 21. lipnja 2017. godine donijela je Odluku o imenovanju Vijeća za učenje i poučavanje hrvatskoga kao drugoga, stranog i nasljednog jezika s predsjednikom Zvonkom Milasom na čelu (Odluka o osnivanju Vijeća za učenje ...2017).

2.1. Prvo Vijeće za normu hrvatskoga jezika

Radi promicanja hrvatske etnolingvokulture i norme u Hrvatskoj Vijeće za jezikoslovlje i hrvatski jezik pri Ministarstvu za znanost i tehnologiju ustanovilo je 16. ožujka 1998. godine Vijeće za normu hrvatskoga jezika sa sjedištem u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Vijeće je predvodio akademik Stjepan Babić. Sastajalo se do prosinca 1999. godine, a teme sjednica bile su uglavnom pravopisne naravi: prijedlog pisanja *ie* (umjesto *ije*) na mjestu dugoga jata (*liepo, mlieko, diete*), pisanje niječnice glagola *htjeti* (*ne ću / neću*), pisanje jata iza pokrivenoga *r* (*pogrješka/pogreška*) i pisanje suglasničkih skupina /dc/ i /tc/ (*uradci, letci, podatci*). (Spisi Vijeća za normu hrvatskoga jezika I–II:2017).

2.2. Drugo Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika

Drugo Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika utemeljeno je 14. travnja 2005. godine sa sjedištem ponovno u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Utemeljio ga je ministar znanosti obrazovanja i športa Dragan Primorac. Vijeće je bilo sastavljeno od predstavnika različitih ustanova, s predsjednikom akademikom Radoslavom Katičićem i njegovim zamjenikom akademikom Mislavom Ježićem. Teme su sjednica uglavnom bile posvećene pojedinim pravopisnim pitanjima (rastavljeno i sastavljeno pisanje riječi, *ne ću* ili *neću*, pokriveno *r*...), pisanju stranih imena i od njih izvedenih pridjeva, pitanjima leksičke norme, tronarječnoj raznolikosti hrvatskoga jezika itd. Vijeće za normu potaknulo je 2008. godine, na dvadeset trećoj sjednici, osnutak tijela odgovornoga za standardizaciju zemljo-

pisnih imena, a 2009. godine, na dvadeset četvrtoj sjednici, pokrenulo projekt "Struna" (strukovno nazivlje) te 2010. godine, na dvadeset petoj sjednici, poduprla prijedlog Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika (Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika 2013).

Dana 8. svibnja 2012. godine tadašnji ministar znanosti, obrazovanja i sporta Željko Jovanović ukinuo je legitimno stručno tijelo – Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika. Ministarstvo je taj postupak obrazložilo mišljenjem da se »jezikom na stručnoj i znanstvenoj razini trebaju baviti znanstveni instituti i visokoškolske ustanove (primjerice Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje), koje je za to osnovala država koja ih i financira« (Vuković 2012). Nakon ukidanja Vijeća za normu, institucijskoga tijela koje se bavilo jezičnim pitanjima, Hrvatska je ostala bez usklađene strukovne jezične politike. Društvo hrvatskih književnika na svojoj godišnjoj skupštini, održanoj 16. lipnja 2012. godine, izrazilo je zabrinutost društvenim položajem hrvatskoga jezika i ukidanjem Vijeća za normu. Razred za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU) u svojoj Izjavi... od 18. lipnja 2012. godine izrekao je žaljenje što je Vijeće za normu ukinuto odlukom bez dijaloga i obrazloženja pa bi najrazumnije bilo opozvati odluku i popraviti štetu. Časopis *Kolo* tematski je svoj 5.–6. broj za 2012. godinu posvetio aktualnim problemima suvremenoga položaja hrvatskoga jezika, objavivši pojedine dokumente, izjave hrvatskih kulturnih ustanova, a također i članke poznatih kroatista zabrinutih za daljnju sudbinu hrvatskoga standardnoga (književnoga) jezika. U povodu je 60. obljetnice *Jezik*, časopis za kulturu hrvatskoga književnoga jezika, izdao cjelovitu dokumentaciju, zapisnike o radu Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga (književnoga) jezika od 2005. do 2012. godine. U otvorenom pismu časopisa *Jezik* pod naslovom *Deklaracija o hrvatskom jeziku: otvoreno pismo hrvatskoj javnosti*, objavljenoga prigodom obilježavanja 50. obljetnice Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnoga jezika, isto se pozivalo na potrebu ponovne uspostave Vijeća i donošenja jezičnoga zakona o pravnoj službenoj zaštiti hrvatskoga jezika kakav postoji u većini europskih država (Deklaracija o hrvatskom jeziku: otvoreno pismo hrvatskoj javnosti 2017). Vijeće za normu promicalo je kulturu hrvatskoga standardnoga (književnoga) jezika u pisanoj i govornoj komunikaciji te vodilo skrb o mjestu i ulozi hrvatskoga standardnoga (književnoga) jezika s obzirom na proces integracije Republike Hrvatske u Europsku uniju.

2.3. Odbor za normu hrvatskoga standardnog jezika

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti 29. siječnja 2020. godine donijela je odluku o osnutku Odbora za normu hrvatskoga standardnoga jezika pri Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti (Odbor). Odbor je osnovan kao Akademijino stalno savjetodavno tijelo, koje mora voditi sustavnu stručnu skrb o standardnom hrvatskom jeziku, raspravljati o nedoumicama i otvorenim pitanjima hrvatskoga standardnoga jezika; upozoravati na primjere nepoštivanja ustavne odredbe o hrvatskom kao službenom jeziku u Republici Hrvatskoj; promicati kulturu hrvatskoga standardnoga jezika i donositi preporuke o daljnjem normiranju hrvatskoga standardnoga jezika u onim pitanjima gdje u normi postoje ili nastanu nedoumice. Za predsjednika Odbora izabran je akademik Ranko Matasović (poslije njega akademik Mislav Ježić), a članovima 25 filologa, 13 redovitih članova i 12 članova suradnika Razreda za filološke znanosti HAZU. Današnja djelatnost Odbora usmjerena je većinom na javne izjave u povodu srpskih pretenzija na hrvatski jezik i pružanje potpore pojedinim društvenojezikoslovnim zbivanjima u Hrvatskoj, kao primjerice pružanje potpore prijedlogu Zakona o hrvatskom jeziku. U Izjavi Odbora za normu hrvatskoga standardnog jezika HAZU iz 2020. godine piše da će Odbor u djelovanju i dalje slijediti rad prethodnoga Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika na osnovi njegovih zaključaka i preporuka. Djelokrug i zadatke Odbora djelomice se podudaraju s prvim i drugim vijećem, a također i s novim Vijećem za hrvatski jezik: vođenje sustavne stručne skrbi o hrvatskom standardnom jeziku; raspravljanje o nedoumicama i otvorenim pitanjima hrvatskoga standardnoga jezika; upozoravanje na primjere nepoštivanja ustavne odredbe o hrvatskom kao službenom jeziku u Republici Hrvatskoj; promicanje kulture hrvatskoga standardnoga jezika i skrb o hrvatskom jeziku; promicanje kulture hrvatskoga jezika u službenoj i javnoj uporabi (kako kaže Zakon o hrvatskom jeziku 2024).

U hrvatskoj normativistici nema općeprihvaćenoga i usustavljenoga odgovora na pojedina pitanja normiranja jezika pa ta pitanja, vjerojatno barem djelomice, mora ili može riješiti Odbor za normu hrvatskoga standardnog jezika pri HAZU ili Vijeće za hrvatski jezik uz potporu Vlade. Jedna je od zadata, primjerice, Odbora za normu »donošenje preporuka o daljnjem normiranju hrvatskoga standardnog jezika u onim pitanjima gdje u normi postoje ili nastanu nedoumice« (Odbor za normu hrvatskoga standardnog jezika 2020).

2.4. Treće Vijeće za hrvatski jezik

Na 17. sjednici Vlade RH 1. kolovoza 2024. godine donesena je Odluka o osnivanju Vijeća za hrvatski jezik u sastavu: prof. dr. sc. Marko Tadić (predsjednik Vijeća), akademik Mislav Ježić, dr. sc. Željko Jozić, doc. dr. sc. Vlatka Štimac Ljubas, dr. sc. Lobel Machala, prof. dr. sc. Marko Alerić, dr. sc. Ivan Magaš, prof. emer. dr. sc. Diana Stolac, prof. dr. sc. Ivan Trojan, prof. dr. sc. Katarina Lozić Knezović, prof. dr. sc. Blaženka Martinović, prof. dr. sc. Irena Zovko Dinković, dr. sc. Snježana Husić, Ljiljana Culjak Vasić i Marija Kaluđer. U djelokrug Vijeća prema članku 18. Zakona spada:

skrb o hrvatskom jeziku; promicanje kulture hrvatskoga jezika u službenoj i javnoj uporabi; pitanja zaštite bogatstva hrvatskoga jezika, raznolikosti narječnih idioma te njihove specifične funkcionalne uporabe; predlaganje donošenja mjera za zaštitu, osiguranje slobode uporabe i poticanje razvoja hrvatskoga jezika; sudjelovanje u izradi Nacionalnoga plana iz članka 16. ovoga Zakona; praćenje provedbe ovoga Zakona (Zakon o hrvatskom jeziku 2024.).

Vijeće je smješteno u Ministarstvu kulture i izravno podčinjeno Vladi kao njezino savjetodavno tijelo, dakle, bez ovlasti koje bi imalo kao normativno tijelo. Ono rješava pojedinačna jezična i jezičnodruštvena pitanja iz područja jezikoslovne kroatistike, ali nema prava kao savjetodavno tijelo provoditi u život vlastita rješenja. Problem je u tom da nije određen mehanizam provedbe odluka koje to Vijeće donese. Na koji će način biti ostvarena ta provedba? Iskustvo prijašnjih vijeća pokazuje nam da se njihovim odlukama poslije često manipuliralo pa je svatko na svoj način tumačio rješenja savjetodavnoga tijela, polazeći od toga što mu više odgovara ili ne odgovara. Je li izvediva koordinacija Vijeća s drugim subjektima jezične politike ako je u njegovoj nadležnosti samo davanje jezičnih savjeta? Nema prevelike svrhe održavati sjednice Vijeća samo radi sjednica, rasprave na njima samo radi rasprava, bez djelotvornoga i mjerodavnoga izlaska u hrvatsku jezičnu zajednicu. Budući da Vijeću nisu dodijeljene veće samostalne ovlasti, nužno će biti potrebno da njegove pojedine važne odluke od nacionalnoga interesa dobiju potporu u Vladinim odlukama. Zakon, službene odluke ili preporuke koje se ne provode mogu ostati samo mrtvo slovo na papiru i imati tek deklarativnu narav.

3. Jezični zakon i hrvatske prilike

Jedno od sredstava jezične politike i jezičnoga planiranja jest postojanje jezičnih zakona. U Hrvatskoj postoje tri jezična zakona: Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina (na snazi od 11. svibnja 2000.), Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina Republike Hrvatske (na snazi od 27. svibnja 2000.) i sada Zakon o hrvatskom jeziku (na snazi od 7. veljače 2024.). U Republici Hrvatskoj žive Hrvati i 22 nacionalne manjine, koje se služe na različitoj razini manjinskim jezicima (ili minoritarnim jezicima) i pismima: albanski, bošnjački, bugarski, crnogorski, češki, hebrejski, mađarski, makedonski, poljski, romski, rumunjski, rusinski, ruski, slovački, slovenski, srpski, talijanski, turski, ukrajinski, vlaški i dr. Prvi i drugi zakon uređuju uvjete službene porabe manjinskih jezika i pisama, osiguravaju njihovu ravnopravnost s hrvatskim jezikom te utvrđuju prava na odgoj i obrazovanje (Zakon o uporabi jezika i pisma ... 2000., čl. 1., 4.; Zakon o odgoju i obrazovanju...2000., čl. 1.). Skrenut ćemo pozornost u daljnjem tekstu na Zakon o hrvatskom jeziku.

Mnoge zemlje Europske unije i Europe uopće imaju posebne jezične zakone: Belgija, Bjelorusija, Estonija, Finska, Francuska, Irska, Latvija, Litva, Mađarska, Makedonija, Malta, Poljska, Rumunjska, Rusija, Slovačka, Slovenija, Srbija, Španjolska, Švedska, Ukrajina, koji reguliraju pravni položaj službenoga ili državnoga jezika. Pravni je status jezika u Hrvatskoj određen u prvom stavku 12. članka Ustava Republike Hrvatske iz 1990. godine: »U Republici Hrvatskoj u službenoj je uporabi hrvatski jezik i latinično pismo«. Pravni je status hrvatskoga jezika bio propisan uz nepostojanje jezičnoga zakona i podzakonskih akata. Dio društva, a među njima i pojedini jezikoslovci pogriješno su smatrali da će mogući zakon o jeziku kažnjavati one koji bi primjerice javno krivo rabili neke riječi. Većina zakonâ o jeziku ne propisuje kako će tko govoriti ili pisati. Zakoni se ne dotiču odabira riječi, oblika, inačica "pravilnoga" ili "nepravilnoga" govora i sl. – to nije zadaća pravnikâ i državnih tijela, nego jezikoslovne kodifikacije norma, "unutarnje" jezične politike i govorne kulture. Većina zakonâ propisuje uporabu jezika u službenim (državnim) područjima i ne tiče se odabira jezika u privatnom životu ili u neslužbenoj komunikaciji na poslu. Bilo koji jezik najbolje se štiti, s jedne strane, proučavanjem, radom, pisanjem i objavljivanjem znanstvenih publikacija, a s druge jezičnim zakonom koji regulira i jamči njegovu samosvojnost i kulturnu vrijednost na cjelokupnom državnom prostoru.

Dragutin Lesar, saborski zastupnik Hrvatskih laburista – stranke rada, temeljem članka 84. Ustava RH te članka 129. Poslovnika Hrvatskoga sa-

bora podnio je 22. travnja 2010. godine prvi prijedlog (drugi se prijedlog od 12. siječnja 2012. ne razlikuje od prvoga) *Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika*. Vijeće za normu na zamolbu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH 18. svibnja 2010. na svojoj dvadeset petoj sjednici raspravljalo je o tom prijedlogu zakona. Prva je točka dnevnoga reda te sjednice glasila: »1. Rasprava o Prijedlogu Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika«. Tadanje je Vijeće većinom glasova poduprla *Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika*, pokazavši time visok stupanj konsenzusa među članovima Vijeća za normu. Predsjednik Vijeća, akademik Radoslav Katičić službeno je poslao pismo 18. svibnja 2010. godine tadašnjemu i sadašnjemu ministru znanosti, obrazovanja i tada športa, pri Vladi RH, gospodinu Radovanu Fuchsu. Na koncu je službenoga pisma akademik Katičić posebno naglasio da »Vijeće smatra kako Prijedlog treba poduprijeti jer na prihvatljiv način regulira važne djelatnosti, osobito aktualne u trenutku pristupanja Republike Hrvatske Europskoj Uniji« (Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika 2013:141–142; 153–154). Bez obzira na sve to, Lesarov prijedlog nije ušao u saborsku proceduru. Zanimljivo je da u članku 35. toga zakona piše: »Vlada Republike Hrvatske predložit će Hrvatskomu saboru nacionalni program jezične politike u roku od 6 mjeseci od stupanja na snagu ovoga Zakona« (Prvi prijedlog Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika 2012:236) (v. potanko Grčević 2012:143–154).

U suvremenoj povijesti hrvatskoga jezika bilo je još nekoliko, premda drukčijih poticaja prihvatanja prijedloga zakona o jeziku. Na početku treba napomenuti da je 17. lipnja 1994. godine inicijativni skup za osnivanje prvoga Vijeća za hrvatski jezik pri Saboru RH odredio nekoliko zadataka od kojih je jedna bila »da pripremi zakon o hrvatskome književnome jeziku ukoliko se pokaže potreba za takvim zakonom« (Spisi Vijeća za normu hrvatskoga jezika I. 2017:61). Godine 1995. Hrvatskomu saboru upućen je prijedlog Zakona o hrvatskom jeziku i prijedlog Zakona o osnivanju Državnoga ureda za hrvatski jezik od strane tadašnjega člana Ustavnoga suda RH Vice Vukojevića. Godine 2007. donošenje je zakona o jeziku pokrenuo Ivo Škarić, tadašnji predsjednik Hrvatskoga filološkoga društva. Godine 2013. Upravna tijela Matice hrvatske priredila su prijedlog Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika. Ni prvi, ni drugi, ni treći, ni četvrti... prijedlog nisu prihvaćeni, nego su otklonjeni i proglašeni nepotrebnima (Bagdasarov 2012:140–141). Mario Grčević tim povodom piše:

Ako se u Republici Hrvatskoj želi uvesti reda u službenu i javnu uporabu hrvatskoga jezika, bit će potrebno donijeti zakon o hrvatskom jeziku kojim će se razraditi ustavna odredba o njegovoj službenoj uporabi. Taj zakon ne će i ne smije ograničavati umjetničku i inu slobodu izražavanja bilo kojega

pojedina ili biti usmjeren protiv jezične varijacije. Međutim, on će morati odrediti što je to službena uporaba hrvatskoga jezika, propisati kada se i kako rabi i u javnoj uporabi pravnih osoba, te postaviti kontrolne mehanizme koji će onemogućiti da se u hrvatskim propisima s hrvatskim jezikom događa ono što smo ovdje pokazali. Zakon će, naravno, morati razriješiti pitanje norme i normativnih djela kojih će se pridržavati propisi Republike Hrvatske (Grčević 2015:9).

U službenim izvanjskim izjavama, proglašenjima i napisima gdje poriču postojanje hrvatskoga jezika i njegove etnolingvokulturne povijesne baštine, ponovno se aktualizira peticija časopisa *Jezik* od konca veljače 2017. godine, koja je bila usmjerena hrvatskoj javnosti. U otvorenom pismu časopisa *Jezik* pod naslovom *Deklaracija o hrvatskom jeziku: otvoreno pismo hrvatskoj javnosti*, objavljenoga prigodom obilježavanja 50. obljetnice Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnoga jezika, skreće se pozornost na potrebu usvajanja jezičnoga zakona:

Obraćamo se hrvatskoj javnosti, hrvatskim kulturnim i znanstvenim ustanovama, upozoravajući na današnje prijetnje hrvatskomu jeziku te na poricanje njegove povijesne samobitnosti zbog političkih i geostrateških interesa. Nijekanje hrvatskoga jezičnoga identiteta povreda je ustavnoga poretka Republike Hrvatske i mogući izvor njezine nestabilnosti. (...) Većina europskih zemalja ima i zakone koji zaštićuju službeni jezik u javnoj uporabi pa bi bilo dobro da se tako pravno zaštititi i hrvatski (Deklaracija o hrvatskom jeziku 2017).

Godine 2022. u Hrvatskoj se ponovno počela voditi rasprava o potrebi usvajanja jezičnoga zakona. Matica Hrvatska na čelu s novim predsjednikom Mirom Gavranom najavila je izradbu novoga nacрта *Zakona o hrvatskom jeziku*. Osnovana je radna skupina u koju su ušli akademik August Kovačec, akademik Stjepan Damjanović, akademik Mislav Ježić te kroatisti dr. sc. Tomislav Stojanov i voditelj radne skupine prof. dr. sc. Mario Grčević. Hrvatski je sabor 26. siječnja 2024. usvojio Zakon o hrvatskom jeziku, koji je stupio na snagu objavom u Narodnim novinama 7. veljače 2024. godine, a nedavno je u povodu njegova donošenja u dvorištu Matice hrvatske svečano postavljena spomen-ploča. U Uvodnoj odredbi Zakona, članak 1., naglašeno je da je hrvatski jezik službeni jezik u Republici Hrvatskoj i jedan od službenih jezika Europske unije. U članku 2. Zakona piše se da je u svojoj ukupnosti i cjelovitosti hrvatski jezik temeljna sastavnica hrvatskoga identiteta i hrvatske kulture. Zakon je propisao službenu porabu hrvatskoga jezika. Među ostalim uredio je i ustanovio **Vijeće za hrvatski jezik**, koje je sastavljeno od predsjednika i četrnaest (većinom) strukovnjaka za hrvatski jezik, kao koordinacijskoga i savjetodavnoga tijela čiji je rad usmjeren na zaštitu, njegovanje i razvoj hrvatskoga jezika. U

sastav Vijeća ulaze predstavnici različitih subjekata jezične politike od Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Matice hrvatske, Leksikografskoga zavoda "Miroslav Krleža", Instituta za hrvatski jezik, Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, šest javnih sveučilišta, dvaju društava prevoditelja, Hrvatskoga filološkoga društva i Ministarstva vanjskih i europskih poslova. Propisana je i izradba Nacionalnoga plana jezične politike radi očuvanja društvene uloge i pravnoga položaja hrvatskoga jezika, koji Vlada iz članka 16. Zakona mora donijeti u roku od dvije godine od dana njegova stupanja na snagu (Zakon o hrvatskom jeziku 2024). Zakon o hrvatskom jeziku regulira službenu i javnu uporabu hrvatskoga jezika, jamči njegovu samosvojnost, kulturnu i povijesnu vrijednost na cjelokupnom državnom prostoru Republike Hrvatske.

4. Jezična politika i normiranje pojedinih inačica

Normiranje jezika proces je oblikovanja pravogovornih, pravopisnih, gramatičkih, leksičkih i drugih norma, koje se smatraju uzornima (reprezentativnima) u konkretnom jeziku. Normiranje se provodi svjesno i sustavno u sklopu standardnoga (književnoga) jezika. Ostvaruje se u glavnim crtama uz pomoć standardizacije i kodifikacije. Standardizacija je proces svođenja inačica jezičnih jedinica na jednu kao neutralnu; odabir preporučene, uzorne inačice kao osnove za daljnju kodifikaciju. Kodifikacija podrazumijeva opće priznavanje odabrane jedinice kao neutralne norme, koja se propisuje izričito (eksplicitno) u normativnim rječnicima, gramatikama, pravopisima itd.

U Hrvatskoj postoji mnoštvo različitih jezičnih priručnika i savjetovnika koji mogu zbuniti ne samo domaćega i stranoga porabnika nego i kroatista. Dovoljno je usporediti, primjerice, Anićev rječnik, *Hrvatski jezični savjetnik*, Šonjin rječnik, *Školski rječnik hrvatskoga jezika* i *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* (VRH); Babić-Mogušev, Anić-Silićev, Badurina-Marković-Mićanovićev i Institutov pravopis te mnogobrojne hrvatske slovnice (gramatike) i reći da se radi o neujednačenosti, nestabilnosti te nedosljednosti hrvatske normativistike u pojedinim počelima jezika. Primjerice, u Anićevu rječniku iz 1998. godine natuknica *čar* je muškoga roda, *podbjel* je ženskoga roda, *glad* ženskoga i rijetko muškoga roda, *kolica* ženskoga roda, *sinod* muškoga i ženskoga roda (Anić 1998), a u istoimenom Šonjinu rječniku iz 2000. godine imenice *čar* i *glad* su samo ž. r., *podbjel* je m. r., *kolica* s. r. pl. t., a *sinod* m. r. i *sinoda* ž. r. predstavljeni su kao odvojene natuknice ovisno o značenju riječi. U *Hrvatskom jezičnom savjetniku* iz 1999. *čar* -a, *podbjel* -a, *sinod* -a su riječi m. r., a *glad*, vjerojatno ovisno o značenju m. i

ž. r.:1.glad -a 2. glad -i (Barić i dr. 1999). U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* iz 2002.–2004. čar je m. r., *podbjel* m. i ž. r., *glad* ž. i rijetko m. r., *kolica* s. r. pl. t., *sinod* m. i ž. r. (Hrvatski enciklopedijski rječnik 2002–2004). U VRH-u iz 2015. godine čar i *podbjel* m. i ž. r., *glad* ž. r., *kolica* s. r. pl. t., *sinod* m. r. (Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika 2015).

U tiskanom *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* iz 2012. godine imamo *sport v. šport* (Školski rječnik hrvatskoga jezika 2012), u Institutovu pravopisu iz 2013. godine *šport i sport* (Hrvatski pravopis 2013), u mrežnom izdanju *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika* iz 2019. godine *šport v. sport* (Školski rječnik hrvatskoga jezika 2019). Oznaka *v.* upućuje porabnika (korisnika) na normativnu bolju riječ.

U Anića su riječi *bječva*, *blazina*, *feral*, *rubaća* označene kao područne; *potpunoma* i *prosvjed* kao zastarjelice; *don* i *rastava* kao razgovorne, a Šonje te riječi navodi kao neutralne, tj. bez ikakve stilske obilježenosti (v. potanko Bagdasarov 2007:5–13). U *Hrvatskom jezičnom savjetniku*: *bječva*, *feral*, *rubaća* su područne riječi, *potpunoma* je zastarjelica, a *don* je razgovorna riječ (Barić i dr. 1999). U VRH-u: *bječva* i *rubaća* su područne riječi; *feral* i *rastava* su razgovorne, *potpunoma* je zastarjelica; *prosvjed* je neutralna, a *blazina* i *don* uz pomoć oznaka strjelica upućene su na istoznačne ili normativne *perina*, *potplat* (Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika 2015).

Hrvatska također ima nekoliko pravopisa koji se između sebe u odvojenim pravopisnim pravilima razilaze. Navest ćemo nekoliko tipičnih pravopisnih razlika koje možemo naći u Babić-Ham-Moguševu, Babić-Moguševu, Badurina-Marković-Mićanovićevu i Institutovu pravopisu. Usporedite: *bezgrješan*, u *Zagrebu* 6. listopada, *ne ću*, *uradak* – *uradci*, *zadatak* – *zadatci* (Babić i dr. 2005) – *bezgrešan*, u *Rijeci*, 13. rujna, *neću*, *uradak* – *uraci*, *zadatak* – *zadaci* (Badurina i dr. 2007.) – *bezgrešan* i *bezgrješan*, *Zagreb*, 1. listopada, *neću* i *ne ću*, *uradak* – *uradci*, *zadatak* – *zadatci* i *zadaci* (Hrvatski pravopis 2013). Jednima je dvoglas *ie* član glasoslovnoga sustava (npr. Babić-Ham-Moguš 2005), a drugi ga djelomice izostavljaju (Hrvatski pravopis 2013).

Zanimljivo je da u tiskanom izdanju *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika* IHJJ i ŠK iz 2012. godine imamo samo pravopisne inačice tipa *pogrješka*, *strjelica* (Školski rječnik hrvatskoga jezika 2012:512, 742) iza pokrivenoga *r* i *ne ću* rastavljeno, a u mrežnom izdanju istoga *Rječnika* iz 2019. godine nalazimo “ispravljeno” na *pogreška*, *strelica* iza pokrivenoga *r* i *neću* sastavljeno. U proslovu mrežnoga izdanja *O rječniku* piše: »Mrežno izdanje Školskoga rječnika hrvatskoga jezika usklađeno je s Hrvatskim pravopisom Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje objavljenim 2013. godine« (Školski rječnik, mrežno izdanje). Međutim, u rubrici Napomene Institutova pra-

vopisa iz 2013. godine možemo pročitati da je »zbog potvrđenosti u uporabi i tradicijskih razloga dopušteno [je] pisati strjelica ili ne ću« (Hrvatski pravopis 2013:121), a u pravopisnom rječniku imamo *šport i sport*. Ako zaista polazimo od usklađenosti s Institutovim pravopisom, onda u mrežnom izdanju moramo pisati *strelica i strjelica*, odnosno *neću i ne ću* jer pravopisna "preporučeno-dopuštena" norma odobrava i jednu i drugu normativnu inačicu. Upravo iz poštovanja i prema jednoj i prema drugoj normi u VRH-u nalazimo ravnopravno: *pogreška = pogriješka; strelica = strjelica, streljivo = strjeljivo, šport (= sport)* i sl. (Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika 2015:1084, 1477, 1526). Usporedite primjerice: »Baš ne ću!« (Školski rječnik hrvatskoga rječnika 2012:25) – »Baš neću!« (mrežno izdanje ŠR) – »Baš ne ću!« (Veliki rječnik... 2015:66). VRH je pri tom umnogomu nastavak ŠR iz 2012. godine. I još, razlika između Institutova izdanja *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika* iz 2012. i *Hrvatskoga pravopisa* iz 2013. samo je jedna godina. Može li tijekom jedne godine "preporučljiva" ili već normativna inačica prijeći u "dopuštenu", a neutralni stil u obilježeni ili obratno? (Bagdasarov 2023a:34–35). Posljedak postojanja inačičnih (varijantnih) pravopisa jest u tom da jedan nositelj hrvatskoga u svojoj standardnojezičnoj praksi rabi jedno pravilo, drugi drugo, treći mješavinu jednoga i drugoga, a svi se služe jednim hrvatskim jezikom. Pravopis je postao kamen smutnje u hrvatskom društvu i u usporedbi pojedinih inačica više sliči jezičnomu "mozaiku", a ne strogomu »skupu pravila o pisanju riječi i rečenica te porabi znakova«. Hrvatska mora imati jedan, jedinstven pravopis, a ne dva ili tri.

U sklonidbi Institutove školske gramatike (mrežno izdanje) posvojne zamjenice *njezin* u D. jd. m. r. nalazimo *njezinu* (sklonidba prema neodređenomu pridjevu), a u L. jd. *njezinom* (prema određenomu pridjevu), ali u L. jd. m. r. *njegovu, njihovu* (Mihaljević–Hudeček 2017). Međutim, u tiskanom izdanju *Hrvatske školske gramatike* IHJJ-a i Jutarnjega lista imamo u L. jd. m. r. *njezinu* (Mihaljević–Hudeček 2017:41). Vjerojatno je riječ o *zatičku* (slovnoj pogriješci) koji i danas postoji na službenim mrežnim stranicama. Na portalu *Lektorica* piše:

Vrlo su česti primjeri u kojima spomenute zamjenice dobivaju nastavke *-og* i *-om* pa glase: **njegovog, njezinog, njihovog, njegovom, njezinom, njihovom**. Iz razgovornog stila takvi su se oblici prenijeli i u pisani jezik, **ali to je nepravilno** i zato valja pripaziti pri njihovoj deklinaciji. Dakle, ako posvojna zamjenica dolazi **uz imenicu muškoga ili srednjeg roda**, pravilni su oblici (...) za D. i L. *njegovu, njezinu, njihovu*. (...) *njegovom, njezinom, njihovom* > **njegovu, njezinu, njihovu**. (...) Divim se njezinu dečku (Lektorica).

Prema *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* Sande Ham

zamjenice njegov, njezin, njihov (u svim trima rodovima i u oba broja) mogu se sklanjati na dva načina – kao i ostale posvojne zamjenice, prema sklonidbi određenih pridjeva, ali i prema sklonidbi neodređenih pridjeva (kao posvojni pridjevi na ov, ev): (...) D. jd. njegovomu, njegovu, njezinomu, njezinu, njihovomu, njihovu; L. jd. o njegovom, o njegovu, o njezinom, o njezinu, o njihovom, o njihovu (Ham 2017:71).

Takvih je i sličnih normativno-stilskih, gramatičkih i pravopisnih razlika premnogo u hrvatskim normativnim priručnicima. U svagdanjoj (obično nesvjesnoj) govornoj praksi govornici često ulaze u protuslovlje s pojedinim jezičnim prosudbama subjekata jezične politike. Jezične se navike katkad protive novim ili oživljenim pravilima. Primjerice, Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika iz 2005. godine usvojilo je na svojoj šestoj (2. studenoga 2005.) i sedmoj sjednici (15. prosinca 2005.) normativne zaključke o pisanju skupina *tc* (*podatak – podatci*), *dc* (*uradak – uradci*) i o rastavljenom pisanju niječne čestice *ne* u zanijekanom obliku glagola htjeti *ne ću, ne ćeš...* (Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika 2013:72–80) što je išlo u prilog odredbama Babić-Moguševa *Hrvatskoga pravopisa*, odnosno Babić-Ham-Moguševa *Hrvatskoga školskoga pravopisa*, a kasnije i Institutova pravopisa iz 2013. godine što se tiče riječi sa *tc* i *dc*, ali mnogi tiskari i elektronički mediji često ne prihvaćaju ta pravopisna pravila. Ne prihvaćaju te pojedine preporuke ni pojedini jezikoslovci, čak ni oni koji su radili u IHJJ-u i bili članovi Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika. Primjerice, u jednom jezikoslovnom članku možemo pročitati: »U njima se nalaze svi mogući *podaci* o oba jezika, ali i *podaci* za mnoga kontrastivna proučavanja.« ili »No, on je kao suradnik i priređivač bdio nad svakim slovom te je sâm provjeravao hoće li slagar (bilo je to vrijeme olovnih slova) pravilno ispraviti sve *pogreške*.« (Tafrá 2024:153, 156). Norma je tu dvojstvena (*podaci* i *podatci*, *pogreška* i *pogrješka*) pa autorica samostalno odlučuje koju će rabiti. Nije još stiglo vrijeme za konačno rješenje u korist jedne. Odabir je normativne inačice stvar osobne odluke i povezan je sa stavom i jezičnim navikama autora. Svaki autorov odabir moramo poštivati dok postoji normativna dvojstvenost.

U jezičnom planiranju normativne problematike najbolje je strukovno usuglasiti pojedine normativne razmirice i imati konsenzus mjerodavnih subjekata jezične politike, a tek potom ići u akciju kodificiranja. Samo hrvatska jezična zajednica uz suglasje i poštivanje svih zainteresiranih čimbenika može riješiti pojedine moguće prijemore u normiranju hrvatskoga standardnoga (književnoga) jezika i nitko drugi izvana. Oblikovanje jedinstva nacionalnoga jezika i provedba općenacionalne jezične politike nisu

mogući bez ustaljivanja jedinstvenih gramatičkih, rječotvornih, rječopopravnih, izgovornih i drugih pravila. Norma nacionalnoga jezika jest općenarodna, a stvara se kao rezultat povijesnih procesa uzajamnoga, a ne policentričnoga djelovanja, kako pismeno-književne, tako i usmeno-razgovorne podvrste narodnoga jezika.

Zaključak

Svaka država koja provodi jezičnu politiku i jezično planiranje ima svoj subjekt i objekt. Kao subjekti jezične politike u Hrvatskoj istupaju uglavnom državna tijela, domaće i međunarodne institucije i organizacije. Djelovanje je pojedinih subjekata jezične politike pretežito usmjereno na hrvatski standardni (književni) jezik i njegove norme, a također djelomice na područne idiome i manjinske (minoritarne) jezike u Hrvatskoj. Jezična politika u Hrvatskoj u odnosu na standardni (književni) hrvatski jezik necentralizirane je naravi i trenutačno usmjerena uglavnom na sastavljanje nazivlja pojedinih struka i priručnika koji se među sobom u pojedinim normativnim pravilima razilaze. Normativni status odvojene skupine jezičnih jedinica i pravila nije do konca sređen jer još nije do kraja razrađen sustav njihova razvrstavanja i obilježavanja. Bitne su razlike u normativnim priručnicima odraz opće normativne nesustavnosti, neusklađenosti, nesređenosti ili neistovjetnosti mišljenja pojedinih subjekata jezične politike. Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika ukinuto je 2012. godine, a novo Vijeće za hrvatski jezik nije još počelo aktivno raditi. Nema još općeprihvaćena plana nacionalne jezične politike, mehanizama i instrumenata njegova ostvaraja, tj. službenoga jezičnoga planiranja. Treba što brže razraditi općenacionalni plan jezične politike radi djelomične stabilizacije jezične situacije, kako u zemlji, tako i izvan nje. U sklopu Vijeća za hrvatski jezik i Odbora za normu hrvatskoga standardnog jezika uz sudjelovanje svih bitnih (relevantnih) ovlaštenih strukovnih jezikoslovnih ustanova dobro bi bilo razraditi teoriju i metodologiju standardnoga (književnoga) hrvatskoga jezika i dijalekata na svim razinama jezičnoga ustroja (strukture), usuglasiti pojedina pitanja osnovnih normativnih priručnika, razraditi i uključiti u funkcionalne stilove hrvatskoga jezika i crkveni stil koji je neopravdano izostavljen.

Hrvatski je jezik službeni jezik hrvatskoga naroda i nacionalnih manjina koje žive na području Republike Hrvatske, dakle oblik hrvatske etnolingvokulturne baštine. On predstavlja povijesno nastalu jezičnu zajednicu i ujedinjuje ukupnost jezičnih sredstava hrvatskoga naroda, uključujući njegova narječja (čakavsko, kajkavsko i štokavsko), te dijalekte i govo-

re, a također i različite žargone. Najviši oblik nacionalnoga hrvatskoga jezika jest hrvatski standardni (književni) jezik koji ima nekoliko obilježja koja ga odlikuju: obrađenost, normiranost, kodificiranost, širinu javnoga funkcioniranja, općeobvezatnost za sve članove jezične zajednice, raznovrsnost govornih stilova, koji se pak rabe u različitim područjima komunikacije. Hrvatski standardni (književni) jezik ima nekoliko funkcionalnih stilova: književni, znanstveni, administrativni, publicistički, crkveni, razgovorni (Bagdasarov 2024b:137).

Hrvatski jezik kao službeni većinski jezik u Hrvatskoj mora imati jasnu i nedvosmisleni nacionalnu jezičnu politiku i strategiju kako u matičnoj državi tako i na europskom kontinentu. Razvoj hrvatskoga standardnoga (književnoga) jezika ne mora biti zaprjeka za očuvanje i porabu njegovih narječja, dijalekata i govora. Područni ili lokalni idiomi hrvatskoga jezika imaju istu samostalnu vrijednost kao i hrvatski standardni (književni) jezik u cjelini. Skrb je o službenoj i javnoj porabi bilo kojega jezika stalna potreba koja zahtijeva sustavan, trajan i ciljan proces. Uz pomoć jezičnih zakona i ovlaštenih subjekata jezične politike, općeprihvaćenoga nacionalnoga plana, poštivanja i razvoja manjinskih jezika, zajedničkoga usustavljanja i reguliranja osnovnih normativnih priručnika, Hrvatska će ojačati i učvrstiti položaj vlastitoga jezika u matičnoj državi i u Europskoj uniji, nastaviti će i dalje promicati hrvatsku etnolingvokulturu u iseljeništvu u uvjetima globalnih političkih i kulturnih promjena. Temelj je jedinstva hrvatske države svakako državotvorni hrvatski jezik koji spaja hrvatski narod u jednu nerazdvojivu cjelinu. Hrvatski jezik, kao i bilo koji drugi, nije dan jednom zasvagda; status jezika, njegova jezična politika i jezično planiranje, razvoj i njegovanje moraju biti stalna skrb države i struke.

Literatura

- Anić, Vladimir. ³1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Babić, Stjepan; Sanda Ham; Milan Moguš. 2005. *Hrvatski školski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- Badurina, Lada; Ivan Marković; Krešimir Mićanović. 2007. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Bagdasarov, Artur. 2007. Normativni status odrednica u rječnicima. *Lahor* 1:3, 5–13.
- Bagdasarov, Artur. 2012. Zakon o hrvatskom jeziku i pravopisni konsenzus. *Kolo* 5–6, 140–141.
- Bagdasarov, Artur R. 2018. O etnojezičnoj politici u socijalističkoj Jugoslaviji. *Filologija* 71, 25–60.
- Bagdasarov, Artur R. 2022. Ponešto o normi, priručnicima i jezičnom zakonu. *Filologija* 78, 1–6.
- Bagdasarov, Artur R. 2023a. Hrvatski na ispitu: Djed i baka u pravopisnom vrtlogu. *Školske novine*, 18. travnja, 34–35.
- Bagdasarov, Artur R. 2023b. *Hrvatski iz drugoga kuta*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Bagdasarov, Artur. 2024a. Ponešto o jezičnoj normi. *Jezik* 71:2–3, 118–120.
- Bagdasarov, Artur. 2024b. Kroatistički pojmovnik Zakona o hrvatskom jeziku. *Kolo* 2, 135–141.
- Barić, Eugenija i dr. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje; Školske novine; Pergamena.
- Brozović Rončević, Dunja (gl. ur.). 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga.
- Deklaracija o hrvatskom jeziku: otvoreno pismo javnosti. 2017. https://www.peticijeonline.com/deklaracija_o_hrvatskom_jeziku (pristupljeno 25. srpnja 2024.).
- Deklaracija o zajedničkom jeziku. 2017. <https://jezicinacionalizmi.com/deklaracija/> (pristupljeno 28. srpnja 2024.).
- Grčević, Mario. 2012. Institucionalna jezična politika u Republici Hrvatskoj i položaj hrvatskoga jezika danas. *Kolo* 5–6, 143–166.
- Grčević, Mario. 2015. Trebamo li hrvatski jezični zakon (IV.). *Hrvatsko slovo*, 25. rujna.
- Grčević, Mario. 2022. Jezično planiranje i Zakon o hrvatskom jeziku. *Filologija* 78, 35–49.
- Ham, Sanda. ⁵2017. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

- Jojić, Ljiljana (gl. ur.). 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jojić, Ljiljana; Ranko Matasović (ur.). 2002–2004. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
- Jozić, Željko (gl. ur.). 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Jozić, Željko; Lana Hudeček; Milica Mihaljević (ur.). 2019. *Školski rječnik hrvatskoga jezika: mrežno izdanje*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Lektorica: njegov, njezin, njihov. <https://lekturica.wordpress.com/2019/05/20/njegov-njezin-njihov/> (pristupljeno 27. lipnja 2024.).
- Mečkovskaja, Nina B. 2001. *Obščee jazykoznanie: Strukturnaja i social'naja tipologija jazykov*. Moskva: Flinta-Nauka.
- Mihaljević, Milica; Lana Hudeček. 2017. *Hrvatska školska gramatika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje; Jutarnji list.
- Mihaljević, Milica; Lana Hudeček. 2018. *Hrvatska školska gramatika: mrežno izdanje*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <http://gramatika.hr/pravilo/posvojne-zamjenice/27/#pravilo> (pristupljeno 2. rujna 2024.).
- Odbor za normu hrvatskoga standardnog jezika. <https://www.info.hazu.hr/odbori/odbor-za-normu-hrvatskoga-standardnog-jezika/> (pristupljeno 30. lipnja 2024.).
- Odluka o osnivanju Vijeća za učenje i poučavanje hrvatskoga kao drugoga, stranog i nasljednog jezika. 2017. *Narodne novine* 60/2017. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_06_60_1364.html.
- Prvi prijedlog Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika (Hrvatski laburisti, 2012.). 2012. *Kolo* 5–6, 220–239.
- Šonje, Jure (gl. ur.). 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža; Školska knjiga.
- Slovar' sociolinguističeskih terminov*. 2006. Moskva: Institut jazykoznanija RAN; Institut inostrannyh jazykov.
- Spisi Vijeća za normu hrvatskoga jezika I. 2017. *Jezik* 64:2, 60–76.
- Spisi Vijeća za normu hrvatskoga jezika II. 2017. *Jezik* 64:3–4, 106–141.
- Tafra, Branka. 2024. Život s rječnicima. *Suvremena lingvistika*, 50, 94, 151–160.
- Vahtin, Nikolaj; Jevgenij Golovko. 2004. *Sociolingvistika i sociologija jazyka*. Sankt-Peterburg: Izdatel'skij Centr "Gumanitarnaja Akademija"; Evropejskij universitet v Sankt-Peterburge.
- Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika. 2013. *Jezik* 60:2–4, 41–160.
- Vuković, Rozita. 2012. Jovanović uzvraća Karamarku: "Vi ste najobičniji politikant i demagog! ... Jutarnji list." *Jutarnji list*, 19. lipnja. <https://>

www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/jovanovic-uzvraca-karamarku-vi-ste-najo-bicniji-politikant-i-demagog/1533789 (pristupljeno 25. srpnja 2024.).

Zakon o hrvatskom jeziku. 2024. *Narodne novine* 14/2024. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_02_14_252.html.

Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina. 2000. *Narodne novine* 51/00, 56/00. <https://www.zakon.hr/z/318/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-na-jeziku-i-pismu-nacionalnih-manjina>.

Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. 2000. *Narodne novine* 51/00, 56/00. <https://www.zakon.hr/z/1851/Zakon-o-uporabi-jezika-i-pisma-nacionalnih-manjina-u-Republici-Hrvatskoj>.

Subject and object of language policy in Croatia

Abstract

The purpose of the article is to summarize the consideration and analysis of the subjects and objects of language policy in Croatia. The subjects of language policy are various state institutions and non-governmental agencies and institutions, and the standardization and codification object are individual language norms in the field of writing, vocabulary and grammar of the Croatian literary (standard) language. Particular attention is paid to reflections on the Croatian language and language laws. In conclusion, a general description of language policy in Croatia is given, emphasizing the need to draw up a national plan for language policy, and the need to develop a theory and methodology for the Croatian literary language and its dialects at all levels of the structure.

Ključne riječi: jezična politika, subjekt i objekt jezične politike, Vijeće za hrvatski jezik, normiranje jezika, jezični zakon

Keywords: language policy, subject and object of language policy, Croatian Language Council, language standardization, language law